Mirzaraimova Malika Ilhomjon qizi
Guliston davlat universiteti talabasi

Faol va inovatsion mamlakat barpo etishda ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar jamiyat hayotida ishtirok etishda boshqa bolalar bilan teng huquqlidir. Biz bilamizki yurtimizda azal-azldan bolalarga bo‘lgan e’tibor kuchli bo‘lgan. Mustaqillika erishganimizning dastlabki kunlaridayoq jamiyat taraqiyotiga o‘z hissasini qo‘shishga qodir jismoniy va har tomonlama yetuk ma’naviy avlodni kamolatga yetkazishga alohida e’tiborlar hozirgi kungacha davom etmoqda. Sog‘lom bo‘lgan muhitda sog‘lom avlod voyaga yetadi deb bejiz aytilmagan. Hattoki mamlakatimizda “onalik va bolalik”ni muhofaza etish masalalari davlat siyosatida darajasiga ko‘tarilgan. Bularning barchasi kelajak avlod uchun.

Avvalom bor biz ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarga kimlar kirishini bilib olaylik. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar – O‘zbekiston Respublikasi “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risda“gi qonuniy 3-moddasiga muvofiq, yuzga kelgan sabablar tufayli og‘ir sharoitga qolgan, davlat va jamiyat tomonidan alohida himoya qilishga hamda qo‘llab – quvatlashga muhtoj bolalar, shu jumladan: nogiron bolalar, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bor bolalar, yetim bolalar, ota-ona qarmog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar, ihtisoslashtirilgan bolalar uyida tarbiyalanayotgan bolalar, muayyan yashash joyiga ega bo‘lmagan bolalar, zo‘ravonlik va tabiiy ofatlar natijasida jabirlangan bolalarni keltirishimiz mumkin.

O‘zbekistonda bolalarni ijtimoiy himoya qilish har doim mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan bo‘lib kelgan va so‘nggi yillarda bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini mustahkamlash bo‘yicha qo‘shimcha choralar ko‘rilmoqda. Bolalar ijtimoiy himoyasi O‘zbekistonda doim ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi. Shuni ta’kidlash joizki, jahon amaliyotida (Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur va boshqalar) ko‘rsatganidek, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining samarali yo‘nalishlaridan biri bu inson kapitalini rivojlantirishga sarmoya kiritishdir. Shu munosabat bilan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarninh asosiy yo‘nalishlaridan biri va yangi O‘zbekistonning qurulishi inson kapitalini rivojlantirishni belgilab berdi, jumladan: mavjud ta’lim,shu jumladan kasb-hunar ta’lim va uni hayot davomida oshirish imkoniyati;arzon sog‘likni saqlash, shu jumladan, bolalarni o‘z vaqtida majburiy emlash. Bola himoyasi bilan bog‘liq masalalari bo‘yicha ma’lumot ham cheklangan. Jabirlangan bolalar va guvoh bolalarning ishtirokini, himoyasi va jamiyatga qaytishini olg‘a surishga qaratilgan qonunchilik asoslari va xizmatlarining yortishmasligi mavjud. Ixtisoslashgan mutaxassislarning, shu jumladan, barcha sud jarayonlarida

bolalar ishi bilan bog‘liq ishlarni ko‘rib chiqish uchun ixtisoslahgan sudiyalarning yo‘qligi yana bir masala. Jinoiy va fuqorolik sud ishlari yuritishda bolalarni huquqiy kafolati to‘liq ta’minlanmagan. 2006-yildan boshlab BMTning bola huquqlari bo‘yicha qo‘mitasi balog‘at yoshiga yetmagan bolalarni qamoqxonalarga jazo sifatida yakka hujayralarga joylashtirilishi haqida va xalqaro hamjamiyatning erkinlikdan mahrum bo‘lgan bolalarning ahvolinikuzatish imkoniyati mavjud emasligi haqida o‘z tashvishini bildirdi. “Bolalarni himoya qilishning samarali tizimlari bolalarga nisbatan zo‘rovonlik qilish, qo‘pol munosabat va beparvolik holatlarining oldini olish va ularga javob qaytarish uchun mavjud tizimdagi kamchiliklarni baholash va muhokama qilish orqali yaratilgan”

Xozirda Respublikadagi bolalarning ijtimoiy moslashuv markazi, “Sen yolg‘iz emassan” jamg‘armasi, “Oila” markazi va UNISEF tomonidan tashkil etilgan. Davlat tomonidan bolalarni to‘liq rivojlanish uchun zarur bolgan barcha narsalarni bepul taqdim etish kafolatlanadi. Birinchidan, majburiy bepul o‘n ikki yillik ta’lim, tibbiy xizmatlarning bepul kafolatlangan to‘plami. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar uchun davlat tomonidan imtiyozlar ajratilgan. Masalan, bolali oilalar uchun ijtimoiy nafaqalar miqdori 2017-yilga nisbatan 5 barobar oshib, 2022-yilda davlat byudjetidan 11 trln. So‘mdan ortiq mablag‘ ajratildi. Xususan hozirda bolalar nafaqasini oluvchilar soni 2 mln 177 ming oilani yoki oilalar umumiy sonining 23.1 foizini tashkil etadi (18 yoshgacha bo‘lgan 5mln 5ming bola yoki ularning umumiy sonini 42,7 foizi). Har bir oila uchun o‘rtacha yillik hisobda to‘lovlar miqdori 5 mln 550 ming so‘m (491 dollar), har bir bola uchun esa 2 mln 414 ming so‘m (214 dollar)ni tashkil etadi. Nafaqa oladigan oilalardagi bolalarning o‘rtacha soni 2-3 bola. Shuningdek, 2021-yil sentabr oyidan boshlab, bolali oilalar uchun nafaqa miqdori bola soniga qarab oshirildi.

1 bolali oilalarga 144 ming so‘mdan 250 ming so‘mgacha (3 yoshgacha – 325 ming)

Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar - yuzaga kelgan holatlar sababli og‘ir turmush sharoitida qolgan, davlat va jamiyat tomonidan alohida himoya qilishga hamda qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bolalar, shu jumladan: nogironligi bo‘lgan bolalar, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalar, yetim bolalar, ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar, ixtisoslashtirilgan bolalar muassasalarida tarbiyalanayotgan bolalar, muayyan yashash joyiga ega bo‘lmagan bolalar, kam ta’minlangan oiladagi bolalar, jinoiy javobgarlikka tortilgan va jazoni ijro etish muassasalarida turgan bolalar, zo‘ravonlik va eksplutatsiya, quroli mojorolar va tabiiy ofatlar natijasida jabrlangan bolalar;

Nogironligi bo‘lgan – barqaror jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari mavjudligi oqibatida hayot faoliyati cheklanganligi munosabati bilan davlat va jamiyat tomonidan ijtimoiy yordam ko‘rsatilishiga hamda o‘z huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinishiga muhtoj bolalar;

Ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar - ota-onalik huquqidan mahrum qilinganligi yoki cheklanganligi, bedarak yuqolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilgan yoxud muomalaga layoqati cheklangan, bolani tarbiyalashdan yoki uning huquq manfaatlarini himoya qilish bo‘yin tovlagani, shu jumladan ,uzursiz sabablarga ko‘ra o‘z bolasini tug‘ruqxona yoki boshqa davolash muassalaridan, tarbiya, aholini ijtimoiy himoyalash muassasasi va shunga o‘xshash boshqa muassalardan olishdan bosh torganligi yoxud ota- ona qarmog‘i mavjud bo‘lmagan boshqa holatlar sababli ota-ona yoki yagona ota –onadan qarmog‘idan mahrum bo‘lgan bollalar.

Biz bilamiski O‘zbekistonda bolalarni himoya qilish tarkibiy qismilari institusional bo‘lishiga qaramasdan, kadirkarnin yetishmasligi, moliyalashtirish yetarli darajada bo‘lmasligi va idoralararo muvfiqlashtirishni yo‘qligi tufayli samarali faoliyat ko‘rsatmaydi. Zo‘ravonlik, shafqat munosabatlar, beparvolik yoki tasodofiy shikastlanishga duchor bo‘lgan bolalar har doim ham tegishli himoya olmaydilar va ko‘pincha maxsus muassalarga joylashtirilgan. O‘zbekiston Xotin qizlar qo‘mitasi tomonidan tomonidan 2017-yilda olib borilgan bola huquqlarini himoya qilish tizimini baholashda mahalliy hokimyat orginlari va talim,sog‘liqni saqlash sohasi mutaxasislari himoyaga muhtoj bolalarni aniqlash va ularning ehityojini qondirish uchun kerakli bilim, ko‘nikma va vositalar bilan taminlanmaganligini takidladilar. UNISEF bolalarni himoya qilish tizimini mustahkamlash va mamlakatning barcha hududlarida ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni aholini yaxshilash uchun bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyaning tavsiyalarning bajarishni O‘zbekiston hukumati bilan hamkorlik qiladi. Bolalar har doim ham mehrga, g‘amxo‘rlikga muhtoj bo‘ladi. Ularning huquq va erkinliklari to‘liq kafolatlanishi shaxs shakllanishi davlat va jamiyat mustahkam bo‘lishida muhum

o‘ringa ega. Konvensiyaning 25-moddasida “Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarning jamiyatga uyg‘unlanish huquqlari kafolatlari belgilanib qo‘yilgan. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarning jamiyat hayotida ishtirok etishida boshqa bolalar bilan teng huquqlidir.”

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.https://sirdaryo.adliya.uz/uz/news/detail.php?ID=45845
2.https://xs.uz/uz/post/izhtimoij-himoyaga-muhtozh-bolalar-talim-tarbiyasi-bojicha-yangi-tizim-zhorij-etiladi
3. https://www.imv.uz/news/category/yangiliklar/post-1028
4. https://parliament.gov.uz/articles/95
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Ijtimoiy_himoyaga_muhtoj_bolalar
6. https://lex.uz/docs/-5989741